

מלחמת חרבות ברזל

תמונת מצב

*16.11.2023

"חושבים חינוך" קבוצת עניין פילנתרופית מפגש מס' 2

נוער במרכזי המפונים

* הסקירה מציעה תמונת מצב עדכנית¹ כפי שהיא מצטיירת מן המידע המצוי בידנו.

הרקע

מפגש שני של קבוצת עניין "חושבים חינוך", כחלק ממהלך רחב של הקמת קבוצות עניין ללמידה ופעילות פילנתרופית משותפת ממוקדת מטרה. מפגש זה שם זרקור על סוגיות הנוגעות לנוער במרכזי המפונים, תוך התמקדות במתח בין יעדים וחשיבה לטווח ארוך לבין הצורך במתן מענים דחופים בשטח. להצטרפות ניתן לפנות לליסה לוי, מובילת הקבוצה (בדוא"ל lisa@jfunders.org)

המפגש נערך גם בהוקרה ליוסי הרשקוביץ ז"ל שנפל בקרב בעזה, אשר ניהל את בית ספר אורט פלך בנים והיווה מודל והשראה לחינוך מיטיב.

האתגר

בני הנוער המפונים והמתפנים, עקורים מביתם וחווים שבר עצום: חווים אבדן אמון; סובלים מטראומה, חדרה וזכאון; מסתגרים וממאנים לצאת מן החדרים (במלונות) באופן שמעצים בדידות ודיכאון; "דבוקים למסכים"; ישנים ביום ופעילים ומשוטטים בלילה; מפתחים התנהגויות מסוכנות (אלכוהול, סמים, אלימות); חווים "הענשה עצמית" על היותם ניצולים בהשוואה לחבריהם שנרצחו או נחטפו; וככלל מבולבלים מאוד ו"לא יודעים בעצמם מה הם רוצים".

ניכרת שחיקה בסמכות ההורית, והמגורים המשותפים של כלל בני המשפחה בחדר אחד במלון לאורך זמן מחריפים את המשבר.

קיים צורך אקוטי לספק מענים בפן הלימודי, במיוחד עבור תלמידים המסיימים תיכון וניגשים לבחינות הבגרות.

יש לפתח מענים מגוונים ו"תפורים למידה" עבור קבוצות בני נוער שונות, באמצעות דרכים יצירתיות המגייסות את בני הנוער ומסבות להם תחושת משמעות ושייכות, לאו דווקא במסגרת כיתתית רגילה.

אוכלוסיות מוחלשות, מוחלשות עוד יותר. הסיטואציה מהווה פגיעה כפולה, נוספת לקושי הקיים.

מיפוי ומידע אודות קבוצות האוכלוסייה המתפנות בדגש על הנוער - מצב של נתונים בחסר

יש בעיה עקרונית בכל הנוגע לאיסוף נתונים, בהיותם דינמיים ונזילים מאוד. פיקוד העורף לדוגמה מתייחס רק למפונים ומתפנים השוהים במלונות (צימרים לא נספרים), וככלל המתפנים העוברים ממקום למקום לא מעדכנים אף גורם רשמי.

1. תמונת מצב זו מבוססת על דברים ממפגש JFN ופורום הקרנות ביום 16.11.2023; הדוברים במפגש היו:

- ליסה לוי, מובילת קבוצת עניין פילנתרופית בנושא חינוך JFN ישראל;
- יגאל דדיה, מנהל אגף החינוך מועצה אזורית שער הנגב;
- די"ר אריאל לוי מנכ"ל גיונט אשלים;
- ענבל רון, מנכ"לית רשת דרור בתי חינוך;
- ענת דניס, ראש דסק פילנתרופיה, מרס"ל.

- ◀ **על-פי נתוני משרד החינוך:** ישנן 57 רשויות מקומיות קולטות, 393 מרכזים חינוכיים בפרסיה ארצית, 19,000 תלמידים. ות בגילאי 6-18 (במשרד החינוך מבהירים שהמספרים בפועל גבוהים בהרבה, הערכה של כ-31,000 ילדים עקורים, מחציתם בני נוער).
  - ◀ **על-פי נתוני פיקוד העורף:** ישנם כ-100,000 מפונים ומתפנים (במלונות), כאשר בני הנוער מהווים כ-11% מתוכם, כלומר כ-12,000 בני נוער בטווח גילאים של 12-18 (ההערכה היא כי בפועל המספרים גדולים יותר).
  - ◀ **נתוני מועצת שער הנגב (כדוגמה):** תושבי המועצה מפוזרים ב-23 מרכזי קליטה ברחבי הארץ, מטבריה ועד אילת. ישנם סך הכל 3,761 תלמידים. וצד לצד 200 תלמידים ממרכז הקליטה איבים לעולי אתיופיה.
- האתגר בהחזקת התמונה הרחבה והמצרפית באופן עקבי ומהימן, מייצר אי וודאות המקשה על מתן מענים סדורים בכל רובד.

המענים

המענים הרשתיים

הרשויות המקומיות המפנות אחריות על המענים של החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי, בתמיכת הרשויות המקומיות הקולטות.

בטוח המידי יש מגוון ערוצי פעולה: מתחמים ייעודיים (במלונות) או שילוב התלמידים במוסדות ברשות הקולטת; שימור החינוך ביישוב המתפנה לטובת אלו שלא התפנו ממנו או עבור אלו שחזרו (על-פי הנתונים, מס' המתפנים יורד ומס' החוזרים עולה, הן על רק שחיקה ועייפות והן על רקע עלייה בתחושת הבטחון); יצירת מענים ייחודיים למתפנים עצמאיים בקבוצות קטנות (20-50 משפחות) ולמתפנים עצמאיים (לבני משפחה).

בטוח הביניים: נדרשים מענים לקהילות שלא תחזרנה לביתן בזמן הקרוב (הערכה של שנתיים קדימה), כגון "כפר עזה" ו"נחל עוז". עבור הקיבוצים האחרים נדרשת בנייה מחודשת של מרחבי הלימודים תוך הרחקתם מגדר הגבול.

בטוח הארוך: מימוש חזון התקומה לזכרו ובהשראתו של ראש המועצה אופיר ליבשטיין ז"ל שנרצח ב-7.10.23, בהתאם לדגשים הבאים: מערכת החינוך תהווה מוקד משיכה לתושבים חוזרים ולתושבים חדשים; מערכת חינוך שמזינה ומוזנת מחזון ההתיישבות והחלוציות, החקלאות, היזמות; מערכת חינוך ששמה את הילדים במרכז, מעניקה להם כלים "לפרוס כנפיים", מעצימה את החוזקות שלהם ומובילה להצלחות.

מענים נוספים – דוגמת רשת "דרור בתי חינוך"

בימות הראשונות לאחר פרוץ המלחמה, התברר הצורך לספק להורים ההמומים והכואבים "זמן ומרחב לנשום" לצד הצורך במסגרת מכילה לילדים. על רקע זה הרשת הקימה במתחמים השונים (בים המלח תחילה) תינוקות, גני ילדים ובתי ספר. בנוסף הרשת פועלת לסייע גם בבתי ספר הפעילים ביישובים מפונים חלקית וקולטת תלמידים בבתי הספר של הרשת.

כל זאת, אגב תשומת לב מרכזית להבטחת צוותים יציבים וקבועים באופן שיאפשר בניית אמון וביטחון בקרב הילדים ובני הנוער.

בנוסף קיימת כל העת הבנה בנוגע לצורך בהתאמה לזרישות וצרכי הקהילות העולים מהשטח – על רקע זה לדוגמה הושקע מאמץ על-מנת לשחזר ככל הניתן את קבוצות ושמות גני ילדים בהתאמה למצב ולהתנהלות ששררו טרם פרוץ המלחמה. רכיב זה מסייע בין היתר גם בהשבתם של מפונים בודדים לחיק הקהילה.

דגשים ועקרונות מנחים ליצירת המענים החינוכיים

- ◀ **פתרונות יצירתיים** – המעודדים יציאה מהמרחב הפרטי ויצירת מפגש חברתי. בני הנוער לא מוכנים ולא מסוגלים לחזור ללמוד באופן "מסורתי" בכיתה; יש לחשוב על מודלים של "מחנות קיי", "טיולים", "ריטריטים", "סדנאות בטבע", סדנאות במעבדות באוניברסיטאות, שילוב עם החינוך המקצועי – אשר בני הנוער יקחו בהם חלק בסבבים במסגרת קבוצות קבועות עם צוות מלווה קבוע. ככל הניתן תוך עבודה יחד עם משרד החינוך.
- ◀ **פתרונות מעוגני הקשר** – השונות העצומה בין הקהילות (קהילות כפריות מאורגנות לעומת קהילות עירוניות), מרחבי המקום השונים, פתרונות הלמידה השונים, עוצמת החוויה ממנה מגיעה האוכלוסיה, ועוד, מחייבים בנייה של פתרונות מותאמים ומדויקים לכל סיטואציה.

- ◀ **צוות חינוכי יציב וקבוע** – עקרון מתווה. לא ניתן להסתמך על מתנדבים מתחלפים לאורך זמן; נדרש צוות מקצועי, מיומן ומסור, המוכשר לספק את המענים הרלבנטיים, בעדיפות מקהילת המתפנים עצמה.
- ◀ **מטרות מרכזיות** – בניית Agency (פעלנות, שייכות ומשמעות), הורדת התנהגויות סיכון ובניית אמון.
- ◀ **פיתוח כישורים לימודיים** – בהינתן המגבלות ומקרים פרטיים, השאיפה היא להבטיח מענים לימודיים הולמים וראויים, בין היתר להבטחת "קצירת הפירות" והמשכיות להשקעה מרובת שנים של תלמידים וכן בשים לב לפערים שבני דור זה סובלים מהם נוכח משבר הקורונה; אלמנט זה של הדגשת הפן הלימודי משמעותי גם בהתמודדות עם התנהגויות סיכון ומחזק את החוסן (קשר בין הנפשי והקוגניטיבי).

צרכים מרכזיים

- ◀ **תכלול** – עדיין ניכר הצורך בגורם המקשר בין הקהילה, רשות האם (הרשות המפונה), הרשות הקולטת, משרד החינוך והארגונים החברתיים.
- ◀ **מסד נתונים** – נדרשת תשתית שתאפשר מעקב אחר נתונים "בזמן אמת" לצד "דיווח חזרה" לגורמי המקצוע – כולל מעקב אחר השתתפות בפועל (מי מגיע לפעילות? ומי לא?).
- ◀ **תוכניות להתמודדות עם התנהגויות סיכון** – ישנן תוכניות קיימות במשרדי הרווחה והחינוך, וניתן לבנות תוכניות חדשות. נושא אקוטי המחייב טיפול וישום מידי. ככל שמדובר באוכלוסייה יותר מבודדת, יותר משמעותי. ככלל, במצבי חירום – המוחלשים יהיו מוחלשים יותר.
- ◀ **חינוך מיוחד** – אוכלוסייה הסובלת ונפגעת במיוחד בעת הזו; אין מענים.
- ◀ **מרחבים פיזיים וציוד** – בשבועות האחרונים חל שיפור, אך במרחבי הקליטה הקטנים עדיין בחסר; הרבה פעמים לא מספיק "מזמין" מבחינת הצרכים של בני הנוער. חסרים גם אביזרי ועזרי לימוד שמשרד החינוך מחלק שלא בקצב הנדרש ולא בצורה מרוכזת.
- ◀ **הרחבת צוותים** – גיוס מורים שיצאו לפנסיה, סטודנטים להוראה.
- ◀ **הפעלת הנוער** – כולל בפעילות התנדבותית (כדבר היוצר Agency) ועם תנועות הנוער; נדרש מימון להמשך החזקת הרכזים הפעילים של תנועות הנוער (לינה, מזון); אגב סוגיה זו, נדרשות הכשרות לפיתוח כישורים עבור צוותים בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי.
- ◀ **Help the Helpers** – צורך מרכזי הרלוונטי ביחס לכלל הצוותים הפועלים בחינוך הפורמלי, הבלתי פורמלי, עבור צוותי הרשויות ועוד.